

การคร่ำครวญถึง นาง ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์กับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือ

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

Received 16/03/24 Revised 16/06/24 Accepted 28/06/24

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการคร่ำครวญถึงนางของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์กับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือ โดยเน้นศึกษาเรื่องลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะ ผลการศึกษาด้านลักษณะร่วมพบว่า กาพย์เห่เรือทั้งสองสำนวน มีลักษณะร่วมกัน 8 ประการ ได้แก่ 1) กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยใช้รูปแบบคำประพันธ์ชนิดเดียวกัน 2) กวีคร่ำครวญถึง นาง ด้วยการอ้างความทุกข์ที่ต้องพลัดพรากจากนาง 3) กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยการอ้างตัวละครในวรรณคดี 4) กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยการชมว่างามจนไม่มีนางใดเทียม 5) กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยนำอารมณ์และความรู้สึกไปสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อแสดงความคิดเห็น 6) กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยการอ้างประสบการณ์ร่วม 7) กวีคร่ำครวญถึง นาง ด้วยการใช้อ້วยคำที่แสดงให้เห็นรูปร่างของนางอันเป็นที่รัก 8) กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยใช้เวลา วัน เดือน ปี เป็นสื่อแสดงความคิดเห็น สำหรับผลการศึกษาด้านลักษณะเฉพาะพบว่ากาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์นำตัวละครในวรรณคดี คือ พญาครุฑกับนางกาเกีมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินเรื่อง ทำให้เนื้อเรื่องเกิดความโดดเด่นในด้านการสะท้อนชีวิตส่วนพระองค์ ส่วนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงนำประเพณีในศาสนาอิสลามมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินเรื่อง ทำให้เนื้อเรื่องโดดเด่นในด้านการสะท้อนภาพทางสังคมที่กวีอาศัย

คำสำคัญ : การคร่ำครวญ, เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์, พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, กาพย์เห่เรือ

**Lamentation about “Her” by Prince Thammathibet
and His Majesty the King Buddhaterlar as Presented in Kap He Rua**

Natawut Klaisuwan

Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University

Received 16/03/24 Revised 16/06/24 Accepted 28/06/24

Abstract

This academic article aims to study the lamentation about women by Prince Thammathibet and King Buddhaterlar Napalai as presented in kap he ruea with an emphasis on showing both common and unique characteristics of their lamentation. The study found eight common characteristics used by the two poets in their kap he ruea. They are as follows: 1) The poets lament about women using the same poetic form, 2) They lament about women by showing the suffering from being separated from them, 3) They lament about women by referring to literary characters, 4) They lament about women, praising them as being so beautiful that no woman can compare with them, 5) They lament about women by relating emotions and feelings to nature and the environment to express thoughts and feelings, 6) They lament about women by citing shared experiences, 7) They lament about women by describing the bodies of their loved ones, and 8) they laments about women, using days, months, and years as a medium to express their thoughts. In terms of unique characteristics, it was found that, in the Kap He Rua Phra Nippon, Prince Thammathibet uses the characters in literature, Garuda and Khaki, in the story, which reflects his personal life. For His Majesty the King Buddhaloetlanapalai's work, the poet talks about Islamic tradition which reflects the society in which the poet lives.

Keywords: Lamentation, Prince Thammathibet, His Majesty the King Buddhaterlar,
Kap He Rua

1. บทนำ

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรเป็นกวีองค์สำคัญในสมัยอยุธยาตอนปลายที่มีพระนิพนธ์มากมาย พระนิพนธ์ที่สร้างชื่อเสียงให้กับพระองค์จนเป็นที่จดจำของคนไทยมาตลอดทุกสมัย ทั้งยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นวรรณคดีในหนังสือแบบเรียนภาษาไทย ได้แก่ กาพย์เห่เรือ ความงาม ความไพเราะของกาพย์เห่เรืออันเป็นที่จดจำของคนไทย ดังวรรคที่ว่า

สุวรรณหงส์ทรงภู้อย
เพียงหงส์ทรงพรหมินทร์

งามชดช้อยลอยหลังสินธุ์
ลินลาคเลื่อนเดือนดาชม

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2528, น. 2)

ผลจากการรังสรรค์กาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ทำให้กวีในสมัยหลังรังสรรค์กาพย์เห่เรือขึ้นอีกหลายสำนวน โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงรังสรรค์กาพย์เห่เรือที่รู้จักกันในชื่อว่า กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน ซึ่งมีความงามความไพเราะไม่แพ้กาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ดังวรรคที่ว่า

มัสมันแกวแก้วตา
ชายใดได้กลิ่นแกง

หอมยี่ห่วยรสร้อนแรง
แรงอยากให้ไผ่ฝันหา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528, น. 19)

กาพย์เห่เรือบทดังกล่าวเป็นที่จดจำของคนไทยมาจนปัจจุบันเช่นกัน นอกจากนี้ยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นวรรณคดีในหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเช่นเดียวกับกาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

กาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร และกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทำให้คนไทยสมัยก่อนเกิดความสับสนว่า เนื้อหาตอนใดเป็นของกวีองค์ไหน เนื่องจากมีความงามทางภาษา ความไพเราะด้านเสียงตลอดจนลักษณะบางประการเหมือนกัน ดังที่หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช (2547, น. 29) ได้กล่าวว่า

พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร และพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโดยเฉพาะที่เป็นกาพย์เห่เรื่อนั้นปะปนกันอยู่มาก เช่น กาพย์เห่ชมเครื่องเสวยแต่ก่อนก็นึกกันว่าเป็นของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร เพิ่งมาทราบว่า เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในภายหลัง

ผู้เขียนบทความได้อ่านกาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร และ กาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโดยละเอียด ทำให้ เห็นว่ากาพย์เห่เรือทั้ง 2 ส่วน มีลักษณะบางประการที่คล้ายกัน ทั้งยังมีลักษณะเฉพาะ ที่แสดงให้เห็นความโดดเด่นของกาพย์เห่เรือแต่ละส่วนด้วย ดังนั้นหากนำกาพย์เห่เรือ พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร และกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระ พุทธเลิศหล้านภาลัย มาศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะ อาจช่วยทำให้มองเห็นแนวคิดของกวีในการแต่งวรรณคดี และมีทิศทางสังคมบางประการ อันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กวีสร้างสรรค์วรรณคดีขึ้น ทั้งนี้ในบทความนี้จะเน้นไปที่ การคร่ำครวญถึงนางของกวีทั้งสองพระองค์เท่านั้น

2. สังเขปเนื้อหากาพย์เห่เรือ

2.1 กาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

กาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพรรณนา ความงามของกระบวนเรือที่อยู่ในริ้วกระบวน พรรณนาธรรมชาติที่พบเห็นระหว่าง การเดินทางโดยนำมาสัมพันธ์กับบทคร่ำครวญ กล่าวคือ ทรงนำชื่อพรรณไม้ต่าง ๆ สัตว์ต่าง ๆ มาพรรณนาให้สอดคล้องกับอารมณ์และความรู้สึกของพระองค์ที่มีต่อนาง อันเป็นที่รักแบ่งออกเป็นบทเห่ต่าง ๆ ดังนี้

2.1.1 บทเห่ชมเรือกระบวน กล่าวถึงเรือลำต่าง ๆ ที่อยู่ในริ้วกระบวน ได้แก่ เรือครุฑยุคนาค เรือสุวรรณหงส์ เรือสมรรถไชย เรือไกรสร मुख เรือชัย เรือคชสีห์ เรือราชสีห์ เรือม้า เรือสิงห์ เรือนาค เรือมังกร เรือเสียงผา เรืออินทรี และเรือลำอื่น ๆ

2.1.2 บทเห่ชมปลา กล่าวถึงปลาชนิดต่าง ๆ เปรียบเทียบกับความงาม ของนางอันเป็นที่รัก ระคนไปกับความคิดถึงที่มีต่อนาง สำหรับพรรณปลาที่ทรงกล่าวถึง

ได้แก่ ปลานวลจันทร์ ปลาหางเบื่อน ปลาตะเพียนทอง ปลากระแห ปลาแก้มช้ำ ปลาทุกล
ปลาน้ำเงิน ปลาทราย ปลาหางไก่ ปลาสร้อย ปลาเนื้ออ่อน ปลาเสือ ปลาแมลงภู่
ปลาหิวเกศ ปลาชะแวง และปลาชะวาด

2.1.3 บทเห่ชมไม้ กล่าวถึงความสวยงามของพรรณไม้ชนิดต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบกับนางอันเป็นที่รัก ระคนไปกับความคิดถึงที่มีต่อนาง พรรณไม้ที่ปรากฏ
ได้แก่ ดอกนางแย้ม ดอกจำปา ดอกประยงค์ ดอกพุดจิบ ดอกพิกุล ดอกสายหยุด
ดอกพุทธรักษา ดอกบุปผา นาค ดอกเต็ง ดอกแต้ว ดอกแก้ว ดอกกาหลง ดอกมะลิวัลย์ ดอกจิก
ดอกจวง และดอกลำดวน

2.1.4 บทเห่ชมนก กล่าวถึงความงามของนกชนิดต่าง ๆ เปรียบเทียบกับ
นางอันเป็นที่รักและความคิดถึงที่พระองค์ทรงมีต่อนาง โดยปรากฏชื่อนกชนิดต่าง ๆ
ได้แก่ นกยูง นกสร้อยทอง นกสาริกา นกนางนวล นกแก้ว ไก่ฟ้า นกแขกเต้า นกตุหว่า
และนกโนรี

2.1.5 บทเห่กาگی บทเห่สังวาส บทเห่ครวญ มีเนื้อหาแสดงให้เห็นถึง
อารมณ์และความรู้สึกของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก ที่ต้องพลัดพราก
จากกัน โดยเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ได้แสดงให้เห็นว่าทรงมีความสุขที่ได้หวนกลับมาพบ
นางทรงรัก ห่วงใย และทนุถนอมนางยิ่งกว่าสิ่งใด และทรงโศกเศร้าที่ไม่ได้อยู่ร่วมกับ
นางที่พระองค์รัก

2.2 กาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

กาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไม่ได้มี
เนื้อหาในการพรรณนาชมกระบวนเรือหรือชมธรรมชาติที่พบเห็นระหว่างการเดินทาง
เหมือนกับกาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ (สิทธา พินิจวุฒล และนิตยา
กาญจนวรรณ, 2520, น. 205) แต่มีเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงการชมฝีมือปรุงอาหารคาว
และทำขนมหวานของนางที่กวีรัก ตลอดจนแสดงให้เห็นอารมณ์และความรู้สึกของกวี
ที่ได้พบกับนางหรือได้รับสิ่งของที่นางส่งมาให้ในเดือนต่าง ๆ นอกจากนี้กวียังกล่าวถึง
ความโศกเศร้าในเวลาที่ไม่ได้พบกับนางอันเป็นที่รักในบางเทศกาลกาพย์เห่เรือพระราช
นิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แบ่งออกเป็นบทเห่ต่าง ๆ ดังนี้

2.2.1 บทเห่ชมเครื่องคาว กล่าวถึงอาหารคาวชนิดต่าง ๆ คือ แกงมัสมั่น ยำใหญ่ ตับเหล็ก ลวก หมูแนม ก้อยกุ้ง แกงเทโพ น้ำยา แกงคั่ว ปลาเนื้อ ลำเตี้ย ห่อหมก รังนกหนึ่ง ไตปลา แสร้งว่า และยังมีเครื่องเคียง คือ ผักต่าง ๆ ทั้งหมดนี้กวีได้กล่าวชมอาหารและรสชาติของอาหาร ตลอดจนแสดงอารมณ์และความรู้สึกที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก

2.2.2 บทเห่ชมผลไม้ กล่าวถึงผลไม้ต่าง ๆ ได้แก่ ลูกชิต ลูกตาลอ่อน ลูกจาก มะปราง มะม่วง ลิ้นจี่ ลูกพลับ น้อยหน่า ลูกเกด ทับทิม ทุเรียน ลำสาดี เงาะ สละ ทั้งนี้กวีได้กล่าวถึงรสชาติของผลไม้ วิธีการทำ โดยพรรณนาร่วมกับอารมณ์และความรู้สึกของกวีที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก

2.2.3 บทเห่ชมเครื่องหวาน กล่าวชมขนมหวานและรสชาติของขนมหวานต่าง ๆ ได้แก่ ข้าวเหนียวหน้าสังขยา ชำหริ่ม ลำเจียก มัสกอด ลอดใต้ ขนมจีบ ขนมเทียน ทองหยิบ ขนมฝักรังไร ทองหยอด ทองม้วน จ่ามงกุฏ บัวลอย ซ่อม่วง ฝอยทอง โดยพรรณนาร่วมกับความคิดถึงของกวีที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก

2.2.4 เห่ครวญเข้ากับนักขัตฤกษ์ กล่าวถึงพิธีนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ โดยเริ่มตั้งแต่ เดือนหมีพิธีวิสาขบูชา เดือนแปดมีพิธีเข้าพรรษา เดือนสิบมีพิธีหุงข้าวทิพย์ เดือนสิบเอ็ดมีพิธีทอดกฐิน เดือนสิบสองมีพิธีทอดผ้าป่า เดือนยี่มีพิธีตรียัมปวาย นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการปฏิบัติตนของนางอันเป็นที่รักที่ปฏิบัติต่อกวีด้วยความรัก มีการแสดงอารมณ์ความรู้สึกคิดถึงนาง

2.2.5 บทเห่บทเจ้าเซ็น กล่าวถึงเดือนขึ้นปีใหม่ของศาสนาอิสลาม และการทำพิธีของชาวอินเดียนับถือลัทธิเจ้าเซ็นในศาสนาอิสลาม มีการทูลบอก ควัน ศีระบูชาเทพเจ้า มีการพรรณนาคร่ำครวญร่วมไปกับอารมณ์และความรู้สึกของกวีที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก

3. การคร่ำครวญถึง นาง ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือ : กรณีศึกษาลักษณะร่วม

เมื่อศึกษากาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร และกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทำให้เห็นลักษณะร่วมของการคร่ำครวญถึง นาง ดังนี้

3.1 กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยใช้รูปแบบคำประพันธ์ชนิดเดียวกัน

การคร่ำครวญถึง นาง ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ใช้รูปแบบคำประพันธ์ชนิดเดียวกัน กล่าวคือ กวีทั้งสองพระองค์ใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทกาพย์เห่เรือเป็นสื่อในการคร่ำครวญถึงนาง โดยกวีทั้งสองพระองค์เริ่มการคร่ำครวญด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 บท จากนั้นคร่ำครวญต่อไปเรื่อย ๆ ด้วยกาพย์ยานี จนจบกระบวนการ ทั้งนี้ความจากบทเห่ครวญในกาพย์เห่เรือ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงเริ่มคร่ำครวญถึงนาง โดยการขึ้นต้นด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 บท ดังนี้

เสียงสรวลระร่ำนี้	เสียงใด
เสียงนุชพี่ฤใคร	ใครรู้
เสียงสรวลเสียงทรมวย	นุชพี่ มาแม่
เสียงบงอรสมรผู้	อื่นนั้นฤมี
(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2528, น. 17)	

ความในตอนต่อมา เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงคร่ำครวญถึง นาง โดยใช้กาพย์ยานี พรรณนาความไปเรื่อย ๆ จนจบ ดังนี้

เสียงสรวลระร่ำนี้	เสียงแก้วพี่ฤเสียงใคร
เสียงสรวลเสียงทรมวย	สุดสายใจพี่ตามมา
ลมขวยรวกกลิ่นน้อง	หอมเรื่อยต้องคลองนาสา
เคลือบเคล้นเห็นคล้ายมา	เหลียวหาเจ้าเปล่าวังเวง
ยามสองซ้องยามย่ำ	ทุกคืนคำย่ำออกเอง
เสียงปี่มีครวญเครง	เหมือนเรียมคร่ำครวญนาน

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2528, น. 17)

ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้เริ่มต้นการคร่ำครวญถึง นาง ด้วยโคลงสี่สุภาพ ดังตัวอย่างจากบทเห่ครวญเข้ากับนักชู้ตฤกษ์ ในกาพย์เห่ชมเครื่อง คาวหวาน ดังนี้

หวนเห็นหีบหมากเจ้า	จัดเจียน มาแม่
พลูจีบต่อยอดเนียน	นำเคี้ยว
กลีกล่องกระวานเขียน	มอียี่ ปุ่นเฮย
บุหรี่ใส่กล่องเงี้ยว	ลอบให้เหลือหาญ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528, น. 25)

จากนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงคร่ำครวญถึงนางไปเรื่อย ๆ โดยใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทกาพย์ยานี ดังนี้

หมากเจียนเจ้างามปลอด	พลูต่อยอดนำเอ็นดู
กระวานอีกกานพลู	บุหรี่ให้ใจเหลือหาญ
เช็ดหน้าชุบน้ำอบ	หอมตระหลบดอกดวงมาลัย
บังอรซ่อนใส่พาน	ส่งมาให้ไม่เว้นวัน
เดือนสามล้ำเภามา	มีใบชาชาติจุหลัน
ถ้าคู่อยู่เคียงกัน	กับให้เห็นเป็นปฤษฎา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528, น. 25)

3.2 กวีคร่ำครวญถึง นาง ด้วยการอ้างความทุกข์ที่ต้องพลัดพรากจากนาง

ความจากกาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร และกาพย์เห่เรือพระราช นิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แสดงให้เห็นความทุกข์ของกวีทั้งสอง พระองค์ที่ต้องพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก จนเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการคร่ำครวญ ถึงนาง ดังที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรได้กล่าวไว้ในกาพย์เห่เรือตอนบทเห่สังวาส ดังนี้

โหยหวนครวญไคร่นาง
นั่งนอนห่อนฤมี

อกเพียงพ่วงล้าชีวิต
สิ่งซึ่งสุขทุกเวลา

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2528, น. 14)

สำหรับสาเหตุแห่งการคร่ำครวญถึง นาง ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ
หล้านภาลัย ก็มีผลมาจากการพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รักเช่นกัน ดังความจากบทเห่ชม
ผลไม้ ในกาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน ความว่า

ผลจากเจ้าลอยแก้ว
จากข้า่น้ำตากระเด็น

บอกความแล้วจากจำเป็น
เป็นทุกข์ทว่าหน้าवलแต่ง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528, น. 21)

ผลจากความทุกข์ของกวีที่ต้องพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก ทำให้กวี
เผลอสติ หรือทำในสิ่งที่น่าขบขัน ดังเช่นเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรที่ทรงคิดถึงนางมาก จนได้
กลั่นกายของนางลอยมาตามลม ดังความจากบทเห่ครวญในกาพย์เห่เรือว่า

ลมช่วยร่ายกลิ้งน้อง
เคลือบเคล้นเห็นคล้ายมา

หอมเรื่อยต้องคลองนาสา
เหลียวหาเจ้าเปล่าวังเวง

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2528, น. 17)

ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อได้ทอดพระเนตรชนม
ทองหยิบที่นางอันเป็นที่รักส่งมาให้ ก็ทรงหลงคิดว่าเป็นยาตม ดังความจากบทเห่ชมเครื่อง
หวาน ในกาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน ดังนี้

ทองหยิบทิพย์เทียมทัด
หลงหยิบว่ายาตม

สามหยิบชัذن้าเซยชม
ก้มหน้าเมินชื่นขวยใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528, น. 24)

3.3 กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยการอ้างตัวละครในวรรณคดี

กาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร และกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้นำตัวละครในวรรณคดีไทยมาเป็นส่วนหนึ่ง

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2567

ในการคร่ำครวญถึงนาง โดยเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรได้นำพญาครุฑกับนางกากี มาเป็นส่วนหนึ่งในการคร่ำครวญ ดังความจากบทเห่กากีในกาพย์เห่เรือ ดังนี้

กากีแน่น้อยนาฏ	อภิวาทประนมกร
ก้มเกล้ากล่าวชอ้อน	ซอนชบหน้าตาเมี่ยมัน
ปักขีกริทธาชม	ภิรมย์เปรมเกษมสันต์
กลมเกลียวเกี่ยวกรพัน	ผันยั่วเย้าเคล้าคลึงชม

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2528, น. 9)

ส่วนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงนำตัวละครจากเรื่องสังข์ทอง คือ เจ้าเงาะกับนางรจนา มาเป็นส่วนหนึ่งในการคร่ำครวญถึงนางเช่นกัน ดังความจากบทเห่ชมผลไม้ ในกาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน ความว่า

ผลเงาะไม่งามแฉะ	มลอ้นเมล็ดและเหลือบัญญา
หวนเห็นเช่นรจนา	จำเจ้าเงาะเพราะเห็นงาม

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528, น. 22)

3.4 กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยการชมว่างามจนไม่มีนางใดเทียม

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรและพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงกล่าวชมความงามของนางว่า งามจนไม่มีนางใดเทียม ดังที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงกล่าวไว้ในกาพย์เห่เรือตอนบทเห่สังวาส ความว่า

พุ่มพวงดวงดอกฟ้า	ในได้หล้าหาไหนเทียม
โฉมงามทราชมเสี้ยว	เรียมรักเจ้าเท่าดวงใจ

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2528, น. 15)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ทรงกล่าวชมความงามของนางอันเป็นที่รักไว้เช่นเดียวกันว่า งามจนไม่มีนางใดเทียม ดังที่ปรากฏในบทเห่ครวญเข้ากับนักขัตฤกษ์ ในกาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน ดังนี้

ทุกล้าลอบเล็งลักษณ์
ดูไหนไม่เทียบเทียม

ไม่พบพัคตร์เจ้างามเสงี่ยม
ร่วมรักเรียมรูปร่างรัต

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528, น. 26)

3.5 กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยนำอารมณ์และความรู้สึกไปสัมพันธ์กับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเพื่อแสดงความคิดเห็น

ในการคร่ำครวญถึงนางของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กวีทั้งสองพระองค์จะนำอารมณ์และความรู้สึกไปสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อแสดงความคิดเห็นถึงนางเสมอ ดังเช่นเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรเมื่อเห็นฝูงนกบินกลับรังในเวลาเย็นก็ทรงคร่ำครวญถึงนางด้วยความคิดถึง ดังที่ทรงกล่าวไว้กาพย์เห่เรือตอนบทเห่ชมนก ความว่า

เรื่อยเรื่อยมารอนรอน
สนธยาจะใกล้ค่ำ
เรื่อยเรื่อยมาเรียงเรียง
ตัวเดียวมาพลัดคู่

ทิพากระจะตกต่ำ
คำนึงหน้าเจ้าตาตุร
นกบินเฉียงไปทั้งหมู่
เหมือนพ็อยู่ผู้เดียวดาย

(เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร, 2528, น. 7)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงคร่ำครวญถึงนางในรูปแบบเดียวกับเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร กล่าวคือ ทรงนำพระอารมณ์และความรู้สึกของพระองค์ไปสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อแสดงความคิดเห็นถึงนางอันเป็นที่รัก ดังความจากบทเห่ชมเครื่องควา ในกาพย์เห่ชมเครื่องควาหวาน ดังนี้

รั้งนกนึ่งนำสด
นกพรากจากรังรวง
ไต่ปลาเสแสร้งว่า
ใบโคกบอกโคกครวญ
ผักโหมซื้อเพราะพร้อง
ผักหวานชานทรวงใน

โอชารสกว่าทั้งปวง
เหมือนเรียมร้างห่างห้องหวาน
ดูจวจากระบิดกระบวน
ให้พี่เศร้าเจ้าดวงใจ
เป็นโหมน้องฤโหมไหน
ใคร่ครวญรักผักหวานนาง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528 : 20)

3.6 กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยการอ้างประสบการณ์ร่วม

กาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร และกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีการคร่ำครวญถึงนางด้วยการอ้างประสบการณ์ร่วมกันระหว่างกวีกับนางอันเป็นที่รัก ทั้งนี้เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรทรงคร่ำครวญถึงนางด้วยการอ้างประสบการณ์ร่วม ในขณะที่พระองค์กับนางอันเป็นที่รักอยู่ด้วยกัน ดังความที่ทรงกล่าวไว้ในกาพย์เห่เรือตอนบทเห่สังวาส ดังนี้

พี่ชมพี่เชยพลาง
เจ้าเอื้อนอายพี่ฤ
พิศวงทรงรววยรูป
ฉุดชักสไบบาง

พี่ถามนางเจ้าไม้อื้อ
พี่ขอถามความจริงนาง
พลางกอดจูบลูบคอดวง
พลางคลึงเกล้าไยยวนสม

(เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร, 2528, น. 14)

ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ทรงใช้วิธีการเดียวกันในการคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก โดยทรงรำลึกถึงเมื่อครั้งที่พระองค์ทรงหอมแก้มของนาง ประทับแนบอกนาง และฟังวาจาไพเราะในการเจรจาของนาง ดังที่ทรงกล่าวไว้ในบทเห่ชมผลไม้ ในกาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน ดังนี้

หมากปรางนางปอกแล้ว
ยามขึ้นรีนโรยแรง
หวนห้วงม่วงหมอนทอง
คิดความยามนิทรา
ลั่นจิมี่ครุ่นครุ่น
หวนถวิลลั่นลมงอน

ใส่โถแก้วแพรวพรายแสง
ปรางอิม้อาบซาบนาสา
อีกอกร่องรสโอชา
อุราแนบแอบอกอร
เรียกสัมนุใช้นามกร
ซ้ออันถ้อยร้อยกระบวน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528, น. 21)

3.7 กวีคร่ำครวญถึง นาง ด้วยการใช้อ้อยคำที่แสดงให้เห็นรูปร่างของนางอันเป็นที่รัก

ความจากกาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร และกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กล่าวคร่ำครวญถึงนางด้วยการใช้คำที่แสดงให้เห็นรูปร่างของนางอันเป็นที่รัก โดยเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรทรงใช้คำว่า เหวบวง เพื่อแสดงให้เห็นว่า นางที่พระองค์รักมีรูปร่างแบบบาง ดังความจากกาพย์เห่เรือตอนบทเห่ชมนก ความว่า

แขกเต้าเคล้าคู่เคียง
เรียนคณิงถึงเหวบวง

เรียงจับไม้ใช้ปีกหาง
เคยแนบข้างร้างแรมนาน

(เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร, 2528, น. 8)

ส่วนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงใช้คำว่า เหวบวง เพื่อแสดงรูปร่างแบบบางของนางที่พระองค์รักเช่นกัน ดังที่ทรงกล่าวไว้ในบทเห่ชมผลไม้ ในกาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน ความว่า

ผลเกดพิเศษสด
ค่านึงถึงเหวบวง

โอชารสล้ำเลิศปาง
สางเกศเส้นขนเม่นสอย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528, น. 22)

3.8 กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยใช้เวลา วัน เดือน ปี เป็นสื่อแสดงความคิดถึง

กาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร และกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีการคร่ำครวญถึง นาง ด้วยการใช้เวลา วัน เดือน ปี เป็นสื่อในการแสดงความคิดถึง ทั้งนี้เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรทรงแสดงความคิดถึงนาง ด้วยการคร่ำครวญเป็นเวลาและวัน ดังที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือตอนบทเห่ครวญดังนี้

ยามสองซ้องยามย่ำ
เสียงปี่มีครวญเครง
ล่องสามยามปลายแล้ว

ทุกคืนค้าย่ำออกเอง
เหมือนเรียนคร่ำครวญนาน
จนไก่อั่วแว่วซนซน

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2567

ม่อยหลักลับบันดาล

เพรางายวายเสพรส

อิมทุทซ์อิมชลนา

ฝั้นเห็นน้องต้งติดตา

แสนกำสรดอดโอชา

อิมโคกาน้ำนองชล

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2528, น. 17)

นอกจากนี้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรยังกล่าวถึงนาง ด้วยการคร่ำครวญเป็นเดือนและปี ในลักษณะที่แสดงให้เห็นว่าเวลาผ่านไปเร็วมาก ดังความจากกาพย์เห่เรือตอนบทเห่สังวาส ดังนี้

คิดเคยเชยชมน้อง

เป็นสุขทุกเวลา

อกเอ๋ยเคยสังวาส

นับเดือนเลื่อนปีจรัส

ไม่ห่างห้องสองเสน่หา

มาจากได้ให้อาวรณ์

กรรมบาราศคลาดคลาสมร

ห่อนเห็นแล้วแก้วตาเรียม

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2528, น. 14-15)

ส่วนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงกล่าวถึงนางด้วยการคร่ำครวญเป็นเวลาและเดือน เพื่อแสดงความคิดถึงนางอันเป็นที่รัก ทั้งยังแสดงให้เห็นประเพณีที่จัดขึ้นในเดือนต่าง ๆ ดังตัวอย่าง

คำนึงถึงเดือนหก

งามสุดนุชพีเอย

เดือนแปดวันเพ็ญเจ้า

รับศีลอย่างสัก

ทั่วทวยกตามไฉนเคย

ได้เห็นกันวันบูชา

ย่อมไปเข้าพระพรรษา

ด้วยเจตนาจำนงใน

ฯลฯ

ยามฝนคลเดือนสิบ

หาของต้องการปรุง

เดือนสิบเอ็ดเด็ดแดดื่น

เห็นเรือไล่ถ้อย

เริ่มเข้าทัพเจ้าจะหุง

มุ่งใจจิตประดิษฐ์ประดอย

ยามกฐินทุกวันคอย

กลอยกลับเห็นเช่นแรกสม

ฯลฯ

ฤดูเดือนสิบสอง
ชั้นล่องท่องเที่ยวชล

หญิงชายซ้องแซ่ฮึงฮอล
ยลผ้าป่าราตรีกาล

ฯลฯ

เดือนยี่พิธีพญา
สาวหนุ่มกำหนดนัด

โยนชิงช้าชนแออัด
ทัศนาแห่แลหากัน

ฯลฯ

แรมค่ำรำไห่หวน
เคยเห็นแปนอาจิน

แห่ฮือศรย่ำยามยิน
ข้าหงส์เห่เล่ห์หลมพราหมณ์

ฯลฯ

ห้าค่ำย่ำยามปลาย
อยู่ใกล้จะใคร่จร

แห่นารายณ์เร่งอวรรณ
ไปรับเจ้าเกล้าคลอมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528, น. 25-27)

4. การคร่ำครวญถึง นาง ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์กับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือ : กรณีศึกษาลักษณะเฉพาะ

เมื่อศึกษากาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ และกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแล้ว จะเห็นได้ว่าการคร่ำครวญถึงนางของกวีทั้งสองพระองค์ มีลักษณะเฉพาะที่ควรกล่าวถึง ดังนี้

4.1 ลักษณะเฉพาะในการคร่ำครวญถึง นาง ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์

การคร่ำครวญถึง นาง ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ที่เป็นลักษณะเฉพาะอันสร้างความโดดเด่นให้กาพย์เห่เรือของพระองค์ คือ การนำเรื่องราวจากชาดกมานิพนธ์เพื่อสะท้อนชีวิตของพระองค์ โดยทรงนำเรื่องกาทิชาดกและสุสันธิชาดกในพระไตรปิฎก (สืบพงศ์ ธรรมชาติ, 2542, น. 87) ที่มีเนื้อหาลำดับหนึ่งกล่าวถึงพระเจ้าพรหมทัตแห่งเมืองพาราณสี มีพระมเหสีผู้ทรงความงามเป็นเลิศนามว่านางกาลี ต่อมาพญาครุฑได้ลักลอบเข้าหานางกาลี แล้วพาหนีไปยังวิมานฉิมพลี มาสะท้อนเป็นเรื่องราวของพระองค์ที่ได้ลอบเข้าหาเจ้าฟ้าสว่างลย์ถึงในพระบรมมหาราชวัง โดยความจากบทเห่กาลีในกาพย์เห่เรือได้แสดงให้เห็นเหตุการณ์ตอนที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ลักลอบเข้าหาเจ้าฟ้าสว่างลย์เอาไว้ ดังนี้

สุพรรณสำแดงฤทธิ์	ให้มีดมืดปิดอัมพร
ร่อนลงตรงบัญชา	จรลุ่น้องแก้วกา
กล่าวรสพจนาท	สายสุดสวาทเจริญศรี
ผินหน้ามาพาที	พี่คือชายชาญสกา
ประสงค์จ้านรัก	จึงลอบลักเข้ามาหา
หวังเชยแก้วกานดา	ไปสู่ฟ้าพิมานจันทร์
เสวยรมย์สมบัติพี่	ในสิมพลีเกษมสันต์
แล้วจะพาเจ้าจรจรัส	เที่ยวชมชั้นพระเมรุธร
พี่จะชี้ชมทรายแก้ว	งามพรายแพรวเชิงสิงขร
แม่น้ำสีทันดร	สิงขรกันเป็นกันกง
จะพาชมพิทยาร	ฝูงกนิษฐแลเหมหงส์
เหล่าสัตว์ตระกูลวงศ์	อยู่ในดงเขาสัตตภัณฑ์
จะได้ชมนาริผล	งามสกลดั่งแสงรัสรศ
อยู่ยอดเขาอัสสกรรม	ฝูงคนธรรพ์มาชมเชย
จะพาไปไกรลาส	เฝ้าเบื้องบาทพระสยม
ดูเทพมาบังคม	จ้ะบรรบารัผาลา
เทพบุตรตึงซ้าย	สาวสวรรค์ย้ายมาฝ่ายขวา
แทรกเปลี่ยนเวียนไปมา	กรคว่าไขว่ไล่พัลวัน
อย่าอาลัยมนุษย์เลย	ไปชมเชยพิมานสวรรค์
ว่าพลางทางติดพัน	ผันจุมพิตชิดชมนาง

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2528, น. 10-11)

ความจากบทเห่กาก็ในกาพย์เห่เรือที่ยกมานี้ มีลักษณะเฉพาะที่แสดงความโดดเด่นตรงที่สะท้อนเรื่องราวในช่วงชีวิตของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรที่ลักลอบเป็นชู้กับเจ้าฟ้าสังวาลย์ ซึ่งพระองค์ทรงสะท้อนเรื่องราวชีวิต ณ ตอนนี้ได้อย่างแนบเนียน ถ้าพิจารณาอย่างผิวเผินก็จะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องราวของตัวละครในชาดกเท่านั้น แต่ถ้าตีความให้ลึกซึ้งก็จะเห็นได้ว่า พญาครุฑในบทเห่กาก็ คือ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร เหตุที่ผู้เขียนบทความกล่าวดังนี้ เนื่องจากพญาครุฑในชาดกเป็นเพียงสัตว์สวรรค์ประเภทหนึ่งเท่านั้น

และไม่ได้สืบเชื้อสายมาจากเทวดา แต่พญาครุฑในบทเห่กาก็มีเชื้อสายเทวดา ดังจะเห็นได้จากคำพูดของนางกากีที่ว่า ฝ่ายเจ้าก็เลิศชาย สายสุริวงค์พงศ์เทวัญ ซึ่งเทียบได้กับเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร เพราะพระองค์สืบเชื้อสายมาจากพระมหากษัตริย์ (สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) ผู้เปรียบเสมือนเทวดาหรือสมมุติเทพ เหตุที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงนำเรื่องราวของพญาครุฑกับนางกากีในชาดก มาแต่งเป็นบทเห่กาก็ในกาพย์เห่เรืออาจเป็นพระประสงค์ที่จะเก็บเรื่องราวอันน่าประทับใจในชีวิตของพระองค์เอาไว้

นอกจากนี้หากพิจารณาคำสำคัญคำหนึ่ง คือคำว่า พิมานจันทร์ ที่ปรากฏในบทเห่กาก็วรรคที่ว่า หวังเชิญแก้วกานดา ไปสู่ฟ้าพิมานจันทร์ ก็จะเป็นหลักฐานที่ช่วยยืนยันได้อีกว่าพญาครุฑในบทเห่กาก็ คือ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร เพราะคำว่า พิมานจันทร์ สามารถนำไปเปรียบเทียบกับพระที่นั่งพิมานรียาในวังจันทร์หรือพระราชวังบรรสถานมงคลของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรได้ (เทพมนตรี ลิมพยอม, 2539, น. 114)

4.2 ลักษณะเฉพาะในการคร่ำครวญถึง นาง ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

การคร่ำครวญถึง นาง ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่เป็นลักษณะเฉพาะและแสดงความโดดเด่นชัดเจน คือ การนำประเพณีของแขกเจ้าเซ็นที่นับถือศาสนาอิสลาม มากล่าวระคนไปกับความคิดถึงของพระองค์ที่ทรงมีต่อนางอันเป็นที่รัก ดังนี้

ดลเดือนมหาร้าเจ้า	เซ็นปี ใหม่แม่
มะห่นประปรานทวี	เทวศให้
ห่อนเห็นมิ่งมารศรี	เสมอชีพ มานา
เรียมลูปอกไล่ไล่	คู่ซ้อนทรวงเซ็น
ดลเดือนเรียมกะหระ	ขึ้นสองคำแขกตั้งการ
เจ้าเซ็นลิบวันวาร	ประหารอกฟกฟม่นัยน์
มหาร้าเรียมคอยเศร้า	ไม่เห็นเจ้าเศร้าเสียใจ
ลูปอกไอ้อาลัย	ลาลดล้ากำสรวยเซ็น

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528, น. 27)

ประเพณีของแขกเจ้าเซ็นที่ปฏิบัติกันในเดือนมหาระชา ตรงกับวันขึ้นสองค่ำ ประเพณีดังกล่าวจะมีบทสวดของแขกเซ็นว่า *ยาอิมาม ยาฮูเซ็น ยาฮะซัน ยาฮูเซ็น ยาเมาลา ยาฮะฮิด ซากะลีฟ ยาฮูเซ็น* พร้อมกับมีการตอกเป็นจังหวะ ยิ่งผ่านไปเท่าไร จังหวะจะยิ่งเร่งเร็วขึ้นเรื่อย ๆ เสียงตอกก็จะยิ่งชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ (ธนภัทร์ ลิ่มห้านัยกุล, 2565) จากการตอกของพวกแขกเจ้าเซ็นนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่พระองค์ทรงหนักอกหนักใจกับการพลัดพรากจากกัน ของพระองค์กับนางอันเป็นที่รัก

5. สรุป

การศึกษาเรื่อง การคร่ำครวญถึง นาง ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์กับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือ ทำให้เห็นถึงลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะของพระนิพนธ์และพระราชนิพนธ์ ดังนี้

5.1 ลักษณะร่วม

จากการศึกษากาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ และกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทำให้เห็นถึงลักษณะร่วมในการคร่ำครวญถึงนางของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่า ทรงคร่ำครวญถึงนางตามขนบวรรณคดีโบราณ โดยเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์กับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงคร่ำครวญถึง นาง ในลักษณะเดียวกัน 8 ประการ คือ

5.1.1 กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยใช้รูปแบบคำประพันธ์ชนิดเดียวกัน เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงใช้กาพย์เห่เรือเป็นสื่อในการคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก

5.1.2 กวีคร่ำครวญถึง นาง ด้วยการอ้างความทุกข์ที่ต้องพลัดพรากจากนาง เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์กับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงอ้างเสมอว่า เหตุที่ทำให้พระองค์ต้องเป็นทุกข์ เนื่องจากการพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก

5.1.3 กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยการอ้างตัวละครในวรรณคดี เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ทรงนำพญาครุฑและนางกานีจากชาดก มาเป็นส่วนหนึ่งในการคร่ำครวญถึงนาง

ส่วนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงนำตัวละครจากเรื่องสังข์ทอง คือ เจ้าเงาะกับนางรจนา มาเป็นส่วนหนึ่งในการคร่ำครวญถึงนาง

5.1.4 กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยการชมว่างามจนไม่มีนางใดเทียม
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงใช้วิธีการดังกล่าวนี้ ในการคร่ำครวญถึงนาง เพื่อแสดงให้เห็นว่านางของพระองค์ งามเหนือกว่านางใด ๆ ในโลก

5.1.5 กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยนำอารมณ์และความรู้สึกไปสัมพันธ์
กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อแสดงความคิดถึง เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงนำอารมณ์ และความรู้สึกของพระองค์ไปสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น นกชนิดต่าง ๆ ส่วนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ทรงนำอารมณ์ของพระองค์ไปสัมพันธ์ กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น อาหารต่าง ๆ

5.1.6 กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยการอ้างประสบการณ์ร่วม เจ้าฟ้า ธรรมธิเบศรและพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงคร่ำครวญถึงนาง โดยกล่าวถึงประสบการณ์ที่พระองค์กับนางอันเป็นที่รักเคยอยู่ด้วยกัน

5.1.7 กวีคร่ำครวญถึง นาง ด้วยการใช้อ้อยคำที่แสดงให้เห็นรูปร่าง
ของนางอันเป็นที่รัก เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงแสดงให้เห็นว่า นางของพระองค์นั้นมีรูปร่างแบบบาง

5.1.8 กวีคร่ำครวญถึง นาง โดยใช้เวลา วัน เดือน ปี เป็นสื่อแสดงความคิด
ถึง เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงแสดงให้เห็นว่า พระองค์คิดถึงนางอันเป็นที่รักตลอดเวลา

5.2 ลักษณะเฉพาะ

แม้ว่าพระนิพนธ์กาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรและกาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จะแสดงให้เห็นลักษณะร่วม แต่กาพย์เห่เรือ ทั้งสองสำนวนก็มีลักษณะเฉพาะที่แสดงให้เห็นถึงความโดดเด่น ดังนี้

5.2.1 ลักษณะเฉพาะของกาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร
กาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร มีลักษณะเฉพาะที่แสดงความโดดเด่น คือการนำ

เค้าโครงเรื่องจากชาตก คือ กากาติชาตกและสุสันธิชาตกในนิบาตชาตก มาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินเรื่อง โดยสะท้อนให้เห็นเรื่องราวในชีวิตของพระองค์ช่วงหนึ่งได้อย่างแนบเนียน

5.2.2 ลักษณะเฉพาะของกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีลักษณะเฉพาะที่แสดงความโดดเด่น คือ การสะท้อนวัฒนธรรมประเพณีของแขกเจ้าเซ็นที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงนำประเพณีตีกอกของแขกเจ้าเซ็นมาเป็นส่วนหนึ่งในการคร่ำครวญถึงนาง โดยทรงคร่ำครวญว่า พระองค์ไม่ได้พบกับนางอันเป็นที่รักในเดือนมหาระห์ จึงทำให้พระองค์ร้อนพระทัยจนต้องลูปอกเพื่อปลอบพระทัยองค์เอง

ผลจากการศึกษาเปรียบเทียบกาพย์เห่เรือทั้งสองสำนวน ทำให้เห็นว่ากาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีได้ด้อยคุณค่าไปกว่ากาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ดังนั้นผู้เขียนบทความจึงไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า กาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นพระราชนิพนธ์ที่ไม่ดีเด่นเท่ากาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2538, น. 250) เพราะที่จริงแล้วกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็มีความโดดเด่นเฉกเช่นกาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร เพราะได้แสดงให้เห็นความงามทางภาษาที่กวีได้เลือกสรรมาใช้จนทำให้เกิดความไพเราะเกิดเสียงเสนาะจากการลงสัมผัส สามารถนำมาเป็นตัวอย่างในเรื่องของการใช้คำน้อยเกินความมาก จึงไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าเหตุใดกาพย์เห่เรือทั้งสองสำนวนจึงมักมีผู้จำสับสนตลอดจนได้รับการคัดเลือกให้เป็นวรรณคดีในหนังสือแบบเรียนภาษาไทย

นอกจากนี้กาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร และกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ยังแสดงให้เห็นแนวคิดของกวีในการแต่งวรรณคดีว่า กวีมักนำเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับชีวิต และเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคมค่านิยมความเชื่อบางประการ ตลอดจนวัตถุดิบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาแต่งเป็นวรรณคดี

เมื่อมองกาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร และกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในมิติทางสังคมจะเห็นได้ว่า สังคมที่กวีทั้งสองพระองค์อาศัยเป็นสังคมในสภาพเดียวกัน คือ สังคมที่นับถือชายเป็นใหญ่ ดังนั้น

ผู้หญิงจึงต้องปรนนิบัติดูแลชายผู้เป็นสามี ดังที่นางของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ร้อยมาลัย มาถวายถึงความจากบทเห่ชมไม้ในกาพย์เห่เรือว่า

สาวหยุดพุทธชาด
นิกน่องกรองมาลัย

บานเกลื่อนกลาดตาตาไป
วางให้พี่ช่างที่นอน

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2528, น. 5)

ส่วนนางของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ทำหน้าที่ดูแลเครื่องเสวยด้วยความพิถีพิถัน ดังความจากบทเห่ชมผลไม้ในกาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวานว่า

น้อยหน่านำเมล็ดออก
มือใครไหนจักทัน

ปล่อนเปลือกปอกเป็นอัศจรรย์
เทียบเทียมที่มีมือนาง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2528, น. 22)

เอกสารอ้างอิง

คึกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. (2547). *โครงการลูกในตู้*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ:ดอกหญ้า. เทพนนตรี ลิ้มปยอม. (2539). *การเมืองไทยสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ.ศ. 2276-2301*.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธรรมธิเบศร, เจ้าฟ้า. (2528). *กาพย์เห่เรือพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร*. ใน *ประชุมกาพย์เห่เรือ*. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. (2528). *กาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย*. ใน *ประชุมกาพย์เห่เรือ*. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

สิทธิา พินิจภูวดล และนิตยา กาญจนวรรณ. (2520). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ดวงกมล.

สืบพงศ์ ธรรมชาติ. (2542). *วรรณคดีชาดก*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. (2538). *วรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.